

УДК 378.02:372.8 (575.2) (04)

**ЖОЖДОРДО КЫРГЫЗ ТИЛИН ЭКИНЧИ ТИЛ КАТАРЫ
ҮЙРОТУУДО ОКУУ ЖАНА УГУП ТҮШҮНҮҮНҮН ЫГЫН
БИЛҮҮ ЖАНА АЛАРГА МАШЫГУУНУ
ОНУКТҮРҮҮ МАСЕЛЕСИ ТУУРАЛУУ**

К.А. Биялиев – филология илимдерин канд., доц.

The aim of the study was to describe the problems of teaching Kyrgyz as a second language. In the article are reflected the methods of developing reading and listening skills of university students.

Өлкөбүздө кыргыз тилин мамлекеттик тил катары коомдун бардык чөйрөлөрүндө кеңири колдонуу үчүн мамлекеттик тил жөнүндө атайын мыйзам кабыл алынган. Ошол максатка тез арада ийгиликтүү жетүү үчүн тил үйрөтүү методикасында башка улуттардын өкүлдөрүн кеп ишмердүүлүгүнүн бардык түрлөрүнө үйрөтүү маселесин ар тараптан изилдеп чыгууга тийиш.

Кеп ишмердүүлүгүнүн продукциялык түрлөрү (сүйлөө менен жазуу) кеп ишмердүүлүгүнүн репродукциялык түрлөрүнүн (окуу менен угуп түшүнүүнүн) негизинде пайда болору – мыйзам ченемдүү көрүнүш.

Кеп ишмердүүлүгүнүн ар бир түрүнүн өзүнүн психологиялык-физиологиялык өзгөчөлүктөрү белгилүү. Бул маселеге учурунда Л.С. Выготский [1], И.А. Зимняя [2], А.А. Леонтьев [3] жана башка психологдор кайрылып, анын иштетилишине өз салымын кошушкан. Окутуу процессинде ошол белгиленген өзгөчөлүктөргө таянып, тил үйрөтүү процессинин натыйжалуулугун кыйла жогорулатса болот.

Окуу менен угуп түшүнүүнүн психологиялык-физиологиялык процесстер катары окшоштугу менен бирге айырмачылыгы да бар [4]. Окшоштуктары анализ жана синтез, окшоштуруу жана айырмалоо, жалпылоо ж.б. интеллектуалдык процесстер деңгээлинде, айырмачылыгы – кеп материалын берүү жана кабыл алуу деңгээлдеринде байкалат.

Оозеки айтылып жаткан кеп кыска мөөнөттүүлүгү, бир эле жолу айтылышы, кайталанбастыгы менен мүнөздөлөт. Окуу процессинде текстке бир нече жолу кайрылуу мүмкүнчүлүгү болот. Окуунун темпи менен ылдамдыгын окуп жаткан адам өзү аныктайт. Окуу убактысы чектелбейт. Ошол эле учурда окуп жаткан адам түшүнүксүз нерселерди такташ үчүн маалыматтык адабияттарды да колдоно алат. Методикалык жактан алганда, бул өтө маанилүү айырмалар, анткени калыптанып калган окуунун ыгын билүү (орусчасы – умения) менен машыгууларынын (орусчасы – навыки) деңгээли текстти түшүнүп өздөштүрүүдө өтө чоң роль ойнобойт. Угуп түшүнүүдө кептин убакыт мүнөздөмөлөрү (темпи) сүйлөп жаткан адамга тиешелүү болуп, ошол процесстин өтүшүнө жана натыйжалуулугуна түздөнтүз таасирин тийгизет. Ошондуктан угуп түшүнүүнүн ыгын билүү жана ошого машыгуу кептик автоматизмдер деңгээлине жеткирилүүгө тийиш.

Окуунун жана угуп түшүнүүнүн негизги максаты текстте болгон ойду кабыл алып түшүнүү болгондуктан, кепти (текстти) нормалуу темптеги маектешүү шартында кабыл алуу – анын оюн кабыл алуу болуп саналат. Окуп жатканда текстти түшүнүү – бул өтө таал процесс. Психологдор [5] окуу процессиндеги түшүнүүнүн бир нече деңгээлин белгилешет. Башка тилде тексттин оюн түшүнүп

окуу үчүн реципиентте (угуп жаткан адамда) дагы кошумча лексикалык жана грамматикалык жакшы билим болууга тийиш. З.И. Клычникова башка тилдеги текстти түшүнүүнүн төмөндөгүдөй деңгээлдерин бөлүп чыгарган [6]: айрым сөздөрдү түшүнүү деңгээли; айрым сөз айкаштарын түшүнүү деңгээли; айрым сүйлөмдөрдү түшүнүү деңгээли; тексттин жалпы мазмунун түшүнүү деңгээли; тексттин жалпы мазмунун жана деталдарын түшүнүү деңгээли; тексттин эмоциялык-нарктагыч маалыматын түшүнүү деңгээли; тексттин түрткү берүү-ниет маалыматын түшүнүү деңгээли.

Методисттердин байкоосу боюнча, тексттерди түшүнүү деңгээлдери тилдин колдоно билүү даражасын толук мүнөздөп бере албайт, анткени алар тилдин канчалык деңгээлде өздөштүрүлгөндүгүнө гана эмес, реципиенттин (текстти окуп кабыл алып жаткан адамдын) тезаурусунан, курагына, билимине, коомдун өнүгүшүнө, жашоо чөйрөсүнө байланыштуу болгон анын жалпы маданий деңгээлине, ошол тема тууралуу кабардар болушуна, дагы кошумча адамдын эси, ойлонуу жана ой жүгүртүү жөндөмдүүлүгү сыяктуу психологиялык өзгөчөлүктөрүнө көз каранды болот. Андан тышкары тексттин өзгөчөлүктөрү: маалыматтуулуктун деңгээли, логикалык-композициялык түзүлүшү, текст тилинин жеңилдиги (студенттин кепти оозеки жана жазуу түрүндө кабыл алуунун ыгын билүү жана ошого машыгуу; анын жалпы тил билимине окулуп жаткан тексттин лексикасынын, грамматикасынын, стилинин жакындыгы), текстте камтылган түшүнүк системасынын татаалдыгы, чоң контекст менен бирге көмүскөдө, ачык көрсөтүлбөгөн подтексттин бар болушу түшүнүү процессине таасир этери белгилүү.

Башка тилдеги текстти түшүнүү процессинде изилдөөчүлөр (А.П. Смирнова) фрагменттик, глобалдык, деталдык жана критикалык түшүнүү деңгээлдерин белгилешет. Фрагменттик түшүнүүнүн негизин тил бирдиктерин ажырата алуу, аларды таануу, дифференциациялоонун (топторго бөлүштүрүүнүн) ыгын билүү менен машыгуулары түзсө, глобалдык түшүнүүнүн негизин тексттеги өзгөчө мааниге ээ болгон сөздөрдүн негизинде айтымдын темасын аныктоонун ыгын билүү менен машыгуулары; деталдык түшүнүүнүн негизин реци-

пиенттин тексттин формалык (өтө чоң мааниге ээ болбогон) түзүлүшүн аныктай алуу, жаңы маалыматты мурда белгилүү болгон маалыматтан ажыратуу, мазмундук деталдарды жалпылай алуунун ыгын билүү менен машыгуулары; критикалык түшүнүүнүн негизин айтымдын максатын түшүнүү, анын мазмунун баалай алуу, текстти оозеки же жазуу түрүндө жараткан адамдын ага (текстке) болгон мамилеси, подтексттин түшүнө алуунун ыгын билүү менен машыгуулары түзөт.

Методикалык адабияттарда окуунун бир нече түрү, алардын ичинде – текстти изилдеп окуу, керектүү маалыматтарды табуу максатында окуу, текст менен таанышуу максатында аны окуу, текстти тез карап чыгуу максатында аны окуу ж.б. түрлөрү иликтенүүдө.

Текстти изилдеп окууда маалыматтарды так жана толук түшүнүү максаты коюлат. Мындай тексттер көлөмү жагынан анча чоң болбойт, анткени алар сабакта иликтениши керек. Алар тил кубулуштарын иликтөөгө арналгандыктан, тексттер окула турган лексикалык материал, грамматикалык формаларга жыш болуп, татаалдыгы, фраза аралык байланыштардын ачык байкалып тургандыгы менен мүнөздөлөт. Мисал катары төмөнкү текстти берсек болот.

РАХМАТ, ДОКТУР!

Мен төрөлгөндө, тубаса жүрөк оору менен **төрөлүптүрмүн**. Доктор мени көрүп, жүрөгүнө операция жасабаса, бул бала көп жашабайт деп **айтыптыр**.

Апам мени Москвага алып барып, операция жасатууну **чечиптир**. Тааныш кишилердин айрымдары апам балага операция жасатпа, операциясыз жаш бала жашай берет деп **айтыптыр**. Баласына жаны ачыбайт экен, баладан безе качкан го дегендери да болгон экен. Апам тааныштардын тилин албай, мени жүрөк оорусунун институтуна алып барып, операция **жасатыптыр**.

Менин кадимкидей дени соо болуп өсүшүмө врачтар зор жардам берди. Урматтуу врачтар! Сиздерге чын жүрөгүмдөн чыккан ысык саламымды жиберип, алкышымды айтам. [6]

Назариңыздарга берилген текст изилдеп окууга ылайык экендиги шексиз. Окуу китебинде “Капыскы өткөн чак” грамматикалык темасына тийиштүү текст катары берилген. Ошол үчүн текст капыскы өткөн чак конст-

рукцияларына жыш толгон. Алардын үстүндө иликтөө жүргүзмөйүн тексттин маанилик байланыштарын түшүнүү кыйын. Логикалык-маанилик структурасын алып караганда, ал жөнөкөй: текстте анын башындагы алкыштын сыры, себеби ачылат. Себеби толук аргументтелгендиктен, текст маанилик жагынан бирдиктүү жана толук. Ал кызыктуу, керектүү, эсте каларлык маалыматтарды камтыганы үчүн маалыматтык жактан баалуу деп эсептесе болот.

Текст менен таанышуу максатында окуу, мурда айтылгандай эле, анын жалпы мазмунун түшүнүп окуу болуп эсептелет. Ошол себептен тексттеги лексиканын 75 пайызын гана түшүнүү жетиштүү болот. Текстти окуунун ушул түрү башкы жана экинчи даражадагы, кошумча маалыматтарды ажырата билүүнү талап кылган үчүн, текст, албетте, маалыматтардын аталган түрлөрүн камтышы керек.

Тексттин ушундай түрүнүн салыштырмалуу жеңил жана жеткиликтүү болушу талап кылынат. Дагы бир текстке көңүл бурсак:

ЖАРЫК ЖАНА ИШКЕ ЖӨНДӨМДҮҮЛҮК

Начар жана тегиз эмес тийген жарыктан көрүүнүн жөндөмдүүлүгү төмөндөйт, ал эми өзгөрүлмө жана өтө жарык болгондо көзгө күч келип, көрүү функциялары начарлайт.

Талыгуудан алдын ала сактануу үчүн акыл эмгегинде жарыкты туура пайдалануу керек. Иш столундагы жарык менен айланадагы жарыктын айырмасы олуттуу түрдө айырмаланбашы тийиш. Чачырап, же жарым жартылай чагылышып тийип турган жарыктын пайдалуу экендигин турмуш көрсөтү. Жарыктын өзгөрүшүнө (көлөкөнүн жылышына) жана анын чаңкайып тийишине жол берилбесин. Ар кандай тунук эмес жана түсү жок айнектерди пайдаланып, жарыктын көзгө чагылышынан качуу керек. Ар түрдүү түстөгү шоолалар жана күндүзгү жарыкты берүүчү лампаларды пайдалануу иш жөндөмдүүлүгүн жогорулатат. Столдун үстүндөгү лампанын жарыгы сол жактан тийип, көлөкөсү жок жарыгы тегиз тийип турушу тийиш. Кубаттуулугу 50–70 ватт келген лампалар сунуш кылынат. Көрүүнүн талыгуусу пайда болбоо үчүн күүгүмдө, автомашинада жатып алып, жол жүрүп бара жатканда окууга болбойт. Окуу китебинин, же жазуу кагазынын аралыгы болжол менен

көздөн 30–40 см алыс аралыкта болуп, кыйгачыраак болуп турушу тийиш. Көзгө күч келген убакта жалпы эс алуу менен бирге, көздү да эс алдырып туруу керек, ал үчүн китеп, жазуулар менен байланышпаган башка түрдөгү эс алуунун болушу да зарыл [6].

Экинчи сүйлөмдөгү тезиске айланган негизги сунуштан (талыгуудан алдын ала сактануу үчүн акыл эмгегинде жарыкты туура пайдалануу керек) тышкары, текстте дагы кошумча, башкы тезисти толуктап жайылткан, түшүндүргөн материал да келтирилген. Ушундай маалыматтар кийинки сүйлөмдөрдө берилген.

Башка методикалык тапшырма берилсе (мисалы: талыгуудан сактануу үчүн кандай шарттар түзүлүшү керек делген болсо), ушул эле текст бир нерсени издеп табуу максатында окуу тексти катарында да алынышы мүмкүн. Тексттин ушундай түрү издөөнүн стимулуна жеңил табылчу жоопторду камтышы керек (текстте кийинки сүйлөмдөрдөн алар оңой табылат). Керектүү маалыматтарды табуунун ыгын билүү менен машыгууларын өнүктүрүү үчүн бир эмес, бир нече, бир топ жалпы проблема, тема менен бириктирилген тексттер колдонулат.

Текстти тез карап чыгуу максатында окуу – бул тандоо түрүндө окуу. Жогорку окуу жайында текст окуунун ушул түрү көп колдонулбайт, анткени бөтөн улут студенттеринин кыргыз тилин өздөштүрүү деңгээли аны аткарууга азырынча жетиштүү боло элек.

Кеп ишмердүүлүгүнүн бардык түрлөрүнө үйрөтүү үчүн ар кайсы функциялык стиль, жанрлардагы тексттерди колдонууга тийиш. Окуу тексттеринин жалпы типологиясы Т.С. Кудрявцеванын эмгегинде даана көрсөтүлгөн [7]. Окууга үйрөтүүдө газета-маалыматтык стилдеги хроника, маалыматтык баяндама, баш макалалар; публицистикалык стилдеги очерктер; илимий-популярдуу стилдеги атайын тармактар, дисциплиналар боюнча окуу китептеринин тексттери, илимий-популярдуу журнал макалалары; көркөм адабият стилиндеги ырлар, аңгемелер, романдар жана пьесалардын үзүндүлөрү сунуш кылынган.

Методикада угуп түшүнүү (аудирование) – комплекстүү ишмердүүлүк жана тыбыш сигналдарынын жардамы менен өтүлө турган, ойду реконструкциялоочу процесс катары каралат. И.А. Зимняянын иликтөөсү боюнча ме-

тодисттердин сунуштаган моделдеринин көпчүлүгүндө төмөнкү нерселер камтылат: баштапкы сигналды белгилүү бир убакыт аралыгына созулган спектрлик элестетүүгө айландыруу; ошол элестетүүнү эсте калган бир абстракциялуу элестетүү менен бириктирүү жана салыштыруу; кеп-кыймыл жана угуу анализаторлорунун эсинде ошол образдын баш болушу, кепти кабыл алуу менен жаратуу процесстерине жалпы болгон жана кептик билдирүүнү уюштура турган логикалык жана грамматикалык эрежелердин бар болушу; чечимди кабыл алуу учуру; кептик сигналдардын негизинде гипотезаларды жаратуу.

Угуп түшүнүү – бул сүйлөп жана угуп жаткан адамдардын өз ара аракеттешүү процесси болгондуктан, ал процесстин ийгиликтүүлүгү көптөгөн факторлорго байланыштуу. Алардын арасында: сүйлөп жаткан адамдын дикциясы, кебинин темпи жана узактыгы, кебинин эмоциялуулугу; угуп жаткан адамдын тил өздөштүрүү деңгээли, башка тилдеги кепти көп угуу тажрыйбасы; эстеп калуу жөндөмдүүлүгүнүн тиби же түрү; антиципация жөндөмү же биринчи эле сөздөргө, сүйлөмдөргө таянып, кептин темасын, кийинки кептин багытын божомолдоонун ыгын билүү менен машыгуулары; айтымдын, тексттин кайсы стилге таандык болгондугу, тексттин тил формасы (фонетикалык, лексикалык, грамматикалык, стилистикалык формасы), фразанын узундугу жана терендиги б.а., процесстин өтүп жаткан шарттары.

Кепти угууда адамдын оперативдүү (ыкчам, тез, бат) эстеп калуу жөндөмдүүлүгүнүн көлөмү белгилүү бир чекке барып токтойт. Тез эстеп калуу жөндөмдүүлүгүнүн көлөмү деп бир жолу айтылган фразада болгон, адам угуп, сиңирип, эстеп калып, кайталай алган бирдиктердин санын түшүнөбүз. Эксперименттер аркылуу төмөндөгүдөй факт аныкталган: эгерде фразанын узундугу 11 сөздөн ашса, анда эне тилинде деле адамдын кабыл алуу жөндөмдүүлүгү төмөндөй баштайт. Текстти кабыл алууда тексттин узундугунан мурун анын терендиги көбүрөөк роль ойнойт. Сөздүк курамы, сүйлөмдөрдүн структурасына карай текст же оор, же жеңил болот. Активдүү формадагы сүйлөмдөр (баяндоочтору – негизги мамиледе турган этиштер) пассивдүү формадагы сүйлөмдөргө (баяндоочтору – туюк мамиледе турган этиштер) караганда оңоюраак

кабыл алынат. Абстрактуу лексикага жыш толгон текст кабыл алууга татаал болот. Канчалык тексттин башкы идеясы, башкы ою даана, так берилсе, ошончолук текст кабыл алууга жеңил; текст маалыматтарга канчалык жыш болсо, кабыл алуу да ошончолук татаал болот. Угуп түшүнүүнү жеңилдеттиш үчүн тексттин маалыматынын көлөмүн (жаңы нерселерди) бир эле деңгээлде калтырып, анын узундугун узартыш керек. Ушул жобого иллюстрация катары илимий-популярдуу тексттер кызмат өтөй алат.

Кепти угуп кабыл алуу процесси – көп деңгээлдерден турган процесс. Окумуштуулар аны түрдүү аныкташат. Бирөөлөр кабыл алуу, таануу, түшүнүү деңгээлдерин белгилешсе, экинчилери – фонемалык, морфемалык, сөз-фраза деңгээлдерин бөлүп чыгарышат. Башка тилге үйрөтүү процессинде угуп түшүнүүнүн ыгын билүү менен машыгуулары жөнөкөй түрлөрүнөн татаал түрлөрүнө карай өнүгөт. Ошого жараша кабыл алуунун деңгээлдери да кабыл алуу объектисине карата аныкталып классификацияланат. Эгерде угуу үчүн айрым тыбыштар же мааниге ээ боло албаган муундар алынса, анда сөздү ажыратуу же аны таануу деңгээли жөнүндө сөз болмокчу. Эгерде угууга айрым сөздөр, сүйлөмдөр, же болбосо, бүтүндөй текст берилсе, анда сөз кептин маанилик кабыл алуу деңгээли жөнүндө болмокчу. Бул жогорку деңгээл. Ошол деңгээлге жетүү – угуп түшүнүүгө үйрөтүүнүн максаты. И.А. Зимняянын ою боюнча, бул вербалдык (оозеки айтылган) белгилерди таануу жана алардын ортосунда маанилик байланыштарды түзүү процесси [2].

Демек, кыргыз тили сабагында бөтөн улут студенттеринин кеп ишмердүүлүгүнүн ыгын билүү менен машыгууларынын төмөнкүлөрү калыптанууга тийиш:

1) кыргыз тилиндеги кеп агымын ажыратып, бөлөк-бөлөк деңгээлдерге таандык болгон элементтерди (сөздөрдү, морфемаларды, сөз айкаштарын, фразаларды) бөлүп чыгарып, алардын маанилерин аныктоонун ыгын билүү жана ошого машыгуу;

2) айрым чоочун, белгисиз элементтердин маанисин сөз жасоо элементтери аркылуу, контекст аркылуу аныктоонун ыгын билүү жана ошого машыгуу;

3) тексттин түшүнүктүү болушуна тоскоолдук кылбаган айрым чоочун элемен-

ттерди эсепке албоонун ыгын билүү менен машыгуу;

4) антиципацияны өнүктүрүү же б.а. тексттин темасын, жалпы мазмунун биринчи эле сөздөрдөн божомолдоп билүүгө машыгуу;

5) текстти түшүнүү үчүн маанилик доминантаны табуунун ыгын билүү жана ага машыгуу; маанилик доминанталарды элестетип маанилик бүтүмдү синтездөөнүн ыгын билүү жана ошого машыгуу;

6) угулган маалыматтын негизги мазмунун эсте сактап калуунун ыгын билүү жана ошого машыгуу.

Аталгандарга дагы текстти түшүнүү менен байланышкан машыгууларды: негизги жана кошумча маалыматтарды ажыратуу машыгуусун, айтылганды жалпылоо, тексттеги фактылардын негизинде жыйынтыктоо, фактыларды иликтөө жана интерпретациялоо машыгууларын кошсок болот.

Ушул машыгуулар окуу жана угуп түшүнүү үчүн жалпы деп табылат. Кандай тексттер угуп түшүнүүгө үйрөтүүгө ыңгайлуу? Психолог менен методисттер (Шанский, Резниченко, Кудрявцева, Клименко ж.б.) угулуп жаткан текстти графикалык текстке караганда кабыл алуу татаалыраак, анткени, биринчиден, кептин темпи сүйлөп жаткан адам аркылуу аныкталат, анын кеби бир гана жолу айтылат (кайрадан кайталана бербейт) дагы, угуп түшүнүүдө сүйлөп жаткандын дикциясы менен эмоциялык абалы жана ошол абалдын кепте чагылдырылышы чоң роль ойнорун белгилешкен. Экинчиден, адамдын көрүп эске тутуу (зрительная память) жөндөмдүүлүгү угуп эске тутуу (слуховая память) жөндөмдүүлүгүнө караганда жогору келерин аныкташкан. Үчүнчүдөн, угуп түшүнүүдө текстти окууга караганда адам бат чарчарын далилдешкен. Ошолордун негизинде төмөнкүдөй жоболор чыгарылган:

1) бирдей тексттердин негизинде окуу менен угуп түшүнүүгө үйрөтүүгө болбойт;

2) угуп түшүнүүгө арналган тексттер окууга арналган тексттерден жеңил болушу керек;

3) угуп түшүнүүгө арналган тексттер оозеки кептин өзгөчөлүктөрүнө жооп бериши керек.

Сабактарда, тилекке каршы, ушул методикалык жоболор эске алынбайт. Угуп

түшүнүүгө бардык тексттердин негизинде үйрөтсө болот деген ой күч алган.

Угулуп жаткан тексттин кайталанбастыгы ошол тексттин оңойлугу жана жеткиликтүүлүгү менен компенсацияланууга тийиш. Буга кандайча жетүүгө болот? Тексттин жеткиликтүүлүгүн төмөнкүдөй нерселер менен жогорулатуу мүмкүн: кайталоолорду колдонуу; абстракттуу сөздөрдүн, терминдердин, термин мүнөздөгү сөз айкаштарынын санын азайтуу; көп колдонулган сөздөрдүн, сын атоочтордун, тактоочтордун санын көбөйтүү; тексттин айрым бөлүктөрүнө аларды жалпылаган, коругунду мүнөздөгү фразаларды кошуу; түшүндүрмөлөрдү, мисалдарды, иллюстрацияларды киргизүү. Ушул чаралар тексттерди жеңил өздөштүрүүгө жардам берет.

Угуп түшүнүүгө үйрөтүүдө башында оозеки кептин өзгөчөлүгүнө дал келген оозеки тексттерге көңүл буруу керек: күндөлүк турмуштагы монолог (өзү жөнүндө, үй-бүлөсү, мектеби, окуу жайы, шаары, өлкөсү ж.б. жөнүндө), оозеки күндөлүк турмуштагы диалог (дүкөндө, көчөдө, унаада, бейтапканада, ж.б. жерлердеги маектешүүлөр). Бирок, андан ары тилдин башка функциялык тексттеринин колдонулушу талап кылынат: оозеки расмий иш монологу (баяндама, маалыматтоо кеби, куттуктоолор); оозеки газеталык-маалыматтык монолог (хроника, репортаж, маалыматтык чыгарылыштар, комментарийлер); оозеки илимий монолог (лекция, доклад, билдирүү); угууга ылайыкталып даярдалган көркөм тексттер.

Демек, кеп ишмердүүлүгүнүн рецепция түрлөрүн (окууну жана угуп түшүнүүнү) пайдалана билүү үчүн өйдөдө белгиленип кеткен психологиялык-физиологиялык өзгөчөлүктөрдү эске алып, окуунун жана угуп түшүнүүнүн ыгын (эбин) билүүнү жана аларга машыгууну өнүктүрүү зарыл.

Адабияттар

1. *Выготский Л.С.* Мышление и речь. – М.: Л., 1934.
2. *Зимняя И.А.* О смысловом восприятии речи // Психологические вопросы обучения иностранному языку. – М., 1970.

3. *Леонтьев А.А.* Некоторые проблемы обучения русскому языку как иностранному (психологические очерки). – М., 1970.
4. *Шанский Н.М., Резниченко И.Л., Кудрявцева Т.С. и др.* Что значит знать язык и владеть им. – Л.: Просвещение, 1989.
5. *Клычникова З.И.* Психологические особенности обучения чтению на иностранных языках. – М., 1983.
6. *Нанаев К.Т.* Кыргыз тили. Медик-студенттер жана медицина кызматкерлери үчүн окуу китеби. – Бишкек: Шам, 1996.
7. *Кудрявцева Т.С.* Учебный текст как объект лингводидактического описания // Болгарская русистика. – 1985. – №5. – С. 16–24.